

УДК 159.955.1:316.343-054.5]:[351.862.4:342.78](477.52/.6)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-2-44>

Віталій КУРИЛО,

orcid.org/0000-0003-2471-3358

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член
Національної академії педагогічних наук України,
перший проректор

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(Полтава, Україна) *mail@luguniv.edu.ua*

Олена КАРАМАН,

orcid.org/0000-0002-8541-9972

доктор педагогічних наук, професор,
ректор

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(Полтава, Україна) *mail@luguniv.edu.ua*

Вікторія СТЕПАНЕНКО,

orcid.org/0000-0002-5793-3069

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) *stepanenko.viktoria@vnu.edu.ua*

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ГРОМАДЯН ЯК ЧИННИКА БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО НАСИЛЛЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ¹

У статті надано сутнісну характеристику концептуального компоненту технології формування критичного мислення громадян як чинника безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії, який відображає ідею та задум її проєктування і впровадження. Зазначено, що концепція критичного мислення ґрунтується на логічному, практичному й освітлогічному підходах. Звернено увагу, що в умовах глобалізації розуміння наукової картини як системи понять, що описує місце людини у світі, має суттєву роль у формуванні критичного мислення, яке синтезує знання про людську сутність, процеси сприйняття і мислення в контексті інтелектуальних і психологічних можливостей людини, форми руху матерії у контексті людського буття, процеси здійснення вибору і прийняття рішення, базові цінності громадсько-політичного життя. Наголошено, що в умовах російської агресії проти України для формування національної ідентичності і стійкості суспільства особливого значення набуває концептуалізація підходів до історичної пам'яті в Україні, зокрема переосмислення минулого, формування нових національних наративів, визначення ключової ролі системи освіти як важливого механізму та дієвого засобу формування критичного мислення. Зазначено, що витоками концепції формування критичного мислення є критичний раціоналізм та еволюційна епістемологія. Розкрито стадії організації освітнього процесу: виклик, осмислення і рефлексію. Зазначено, що створення безпечного середовища та його взаємозв'язок із критичним мисленням, як інструментом протидії маніпуляціям, способом раціонального розуміння соціокультурних феноменів, історичних і політичних процесів, засобом інформаційно-психологічного спротиву, безпеки та захисту особистості, є важливою концептуальною складовою технології формування критичного мислення.

Ключові слова: безпека, збройне насилля, інформаційна агресія, концепція, критичне мислення, освіта, технологія.

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених за грантової підтримки Національного фонду досліджень України за проєктом 2021.01/0021 «Формування критичного мислення громадян як чинник безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії на Сході України».

Vitalii KURYLO,

orcid.org/0000-0003-2471-3358

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
First Vice-Rector
Luhansk Taras Shevchenko National University
(Poltava, Ukraine) mail@luguniv.edu.ua*

Olena KARAMAN,

orcid.org/0000-0002-8541-9972

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Rector
Luhansk Taras Shevchenko National University
(Poltava, Ukraine) mail@luguniv.edu.ua*

Viktoriia STEPANENKO,

orcid.org/0000-0002-5793-3069

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Social Work and Higher School Pedagogy
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) stepanenko.viktoriia@vnu.edu.ua*

CONCEPTUAL COMPONENT OF THE TECHNOLOGY FOR FORMING CRITICAL THINKING AMONG CITIZENS AS A SECURITY FACTOR IN CONDITIONS OF ARMED VIOLENCE AND INFORMATION AGGRESSION

The article provides an essential characteristic of the conceptual component of the technology for forming critical thinking among citizens as a security factor in conditions of armed violence and information aggression, which reflects the idea and intention of its design and implementation. It is noted that the concept of critical thinking is based on logical, practical and educational approaches. It is noted that in the context of globalization, the understanding of the scientific picture as a system of concepts that describes a person's place in the world plays a significant role in the formation of critical thinking, which synthesizes knowledge about the human essence, the processes of perception and thinking in the context of human intellectual and psychological capabilities, forms of matter movement in the context of human existence, the processes of making choices and decisions, and the basic values of public and political life. It is emphasized that in the conditions of Russian aggression against Ukraine, the conceptualization of approaches to historical memory in Ukraine is of particular importance for the formation of national identity and the stability of society, in particular, rethinking the past, forming new national narratives, determining the key role of the education system as an important mechanism and effective means of forming critical thinking. It is noted that the origins of the concept of forming critical thinking are critical rationalism and evolutionary epistemology. The stages of organizing the educational process are revealed: challenge, comprehension and reflection. It is noted that the creation of a safe environment and its relationship with critical thinking as a tool for countering manipulation, a way of rationally understanding socio-cultural phenomena, historical and political processes, a means of informational and psychological resistance, security and protection of the individual are important conceptual component of the technology for forming critical thinking.

Key words: security, armed violence, information aggression, concept, critical thinking, education, technology.

Постановка проблеми. Концепція являє собою систему поглядів, понять про ті чи інші явища або процеси, спосіб їхнього розуміння і тлумачення. Вона постає основною ідеєю будь-якої теорії, головним задумом чи планом нового, оригінального розуміння, конструктивним принципом певного виду чи видів діяльності (Рижко, 2014). Критичне мислення, у свою чергу, є інтелектуально упорядкованим процесом об'єктивного аналізу, оцінки інформації, концептуалізації, застосування і синтезування (Овадюк, 2019). В умовах сьогодення формування критичного мислення є релевантним і

включає в себе: критичне осмислення, переосмислення, ефективне використання інформації, відмову від застарілих і недієвих концепцій, креативні і нестандартні підходи до вирішення різноманітних проблем тощо. Актуальність і значимість зазначених умінь поглиблюються і концептуалізується з огляду на мінливість і непередбачуваність характеру розвитку світу (Ганаба, 2021).

Аналіз досліджень. Сутність і суспільно-історична зумовленість людського мислення розкривалися у дослідженні А. Дубодєлової, Л. Лісовської, Р. Бандрівського, у якому автори

концептуальне мислення представили як модифікацію системного мислення, що дає можливість зберігати спрямованість розумової діяльності (Дубодєлова, Лісовська & Бандрівський, 2015). Критичне мислення як важливу рису всіх членів суспільства з огляду на сучасні багатонаціональні, мультикультурні і складні проблеми вивчали B. Colley, A. Bilics, C. Lerch. В цьому аспекті автори представили критичне мислення як здатність громадян аналізувати великі обсяги різноманітних даних, приймати обґрунтовані рішення, а рефлексію – як ключовий компонент критичного мислення (Colley, Bilics & Lerch, 2012). Концептуальні освітні цілі і завдання, специфіка прояву критичного мислення особистості визначені в науковій розвідці М. Бадіци (Бадіца, 2023). Зміст, форми, сутність роботи, організація та проведення занять з використанням технології розвитку критичного мислення висвітлені О. Гриненко (Технологія розвитку критичного мислення, 2023). У роботі С. Ганаби представлено концептуальні ідеї і стратегії розвитку критичного мислення у здобувачів вищої освіти, його розвиток шляхом залучення до аналізу наукових проблем, використання власного життєвого досвіду, обґрунтування і презентації власної думки (Ганаба, 2021).

Аналіз зазначених та інших наукових праць з проблеми дослідження, урахування світових процесів глобалізації, сучасних викликів, мінливості і невизначеності умов засвідчили актуальність та зумовили потребу характеристики процесу концептуалізації як компоненту технології формування критичного мислення громадян, зокрема вивчення цього питання в контексті забезпечення їх безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії.

Мета статті – надати сутнісну характеристику концептуальному компоненту технології формування критичного мислення громадян як чинника безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії.

Публікація містить результати досліджень, проведених за грантової підтримки Національного фонду досліджень України за проєктом 2021.01/0021 «Формування критичного мислення громадян як чинник безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії на Сході України».

Виклад основного матеріалу. Концептуальний компонент технології формування критичного мислення громадян як чинника безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії відображає «ідеологію» проєктування та впровадження відповідної технології, опору на певну

наукову концепцію, систему ідей, які служать теоретичним обґрунтуванням цієї технології (Сметаніна, 2009). Становлення критичного мислення як концепції, що ґрунтується на логічному, практичному й освітологічному підходах, було представлено авторами у попередній публікації в контексті трьох позицій ідентифікації: логіка і критичне мислення, процедура прийняття рішення і критичне мислення, освітній процес і критичне мислення (Курило, Караман & Степаненко, 2024). В умовах глобалізації розуміння наукової картини як системи понять, що описує місце людини у світі, має суттєву роль у формуванні критичного мислення, яке синтезує знання про:

- 1) людську сутність;
- 2) процеси сприйняття і мислення в контексті інтелектуальних і психологічних можливостей людини;
- 3) форми руху матерії у контексті людського буття;
- 4) процеси здійснення вибору і прийняття рішення;
- 5) базові цінності громадсько-політичного життя (Сабадуха, 2023).

Критичне мислення розглядається як один із найбільш ефективних інструментів удосконалення традиційного практично-орієнтованого мислення, яке в умовах глобалізації вже не здатне забезпечити достатній рівень гнучкості та адаптивності. Водночас, практично-орієнтоване критичне мислення доповнює теоретичне мислення (глибинне розуміння взаємозв'язків і закономірностей взаємодії між об'єктами навколишнього середовища чи практичний алгоритм дій, який базується на попередніх теоретичних висновках). Комбінація теоретичного і практичного типів мислення дозволяє досягти найкращого результату (Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів, 2024).

На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається потреба у формуванні культури мислення:

- усвідомлене ставлення до процесу власних роздумів;
- вміння правильно будувати свої міркування;
- доведення;
- заперечення;
- проведення аналогії;
- формулювання гіпотези;
- знаходження помилки у своїх і чужих міркуваннях (Сабадуха, 2023).

Критичне мислення є основним інструментом рефлексивної культури, розвиток якої пов'язаний зі становленням особистості як суб'єкта діяль-

ності, зацікавленого чи здатного до самозміни. Адекватне, самоорганізуюче, позитивне емоційно-ціннісне ставлення людини до себе, осмислене ставлення до оточуючого світу є характерними проявами рефлексивної культури особистості (Терно, 2011).

Враховуючи сучасні виклики, зокрема російську агресію проти України, критичного значення для формування національної ідентичності та стійкості суспільства набуває концептуалізація підходів до історичної пам'яті в Україні, що передбачає:

- переосмислення минулого;
- формування нових національних наративів;
- визначення ключової ролі системи освіти у

цьому контексті, яка постає важливим механізмом та дієвим засобом формування критичного мислення, національної свідомості, протидії історичним маніпуляціям (Бобело, 2025).

Витоками концепції формування критичного мислення як провідної у реалізації освітніх задач (Бадіца, 2023) є критичний раціоналізм та еволюційна епістемологія. Концепція критичного раціоналізму не доводить істинності чи високу ймовірність істинності теорії (гіпотези), не виступає гарантом цієї істинності, а передбачає тимчасовий вибір саме тієї теорії, яка краще відповідає певним критеріям (універсальні регулярності, принцип фальсифікації тощо), витримує раціональну критику порівняно з альтернативними теоріями або гіпотезами. Центральним поняттям епістемологічної концепції є ідея раціоналізму, яка має атрибут релятивістського критерію – відносності істинності певної теорії (гіпотези, системи поглядів тощо). Тобто, за цим критерієм визначаються відносні переваги однієї теорії (гіпотези) порівняно з альтернативними теоріями (гіпотезами) (Терещук, 2019).

Традиційними типами знань, на яких акцентується увага в освітньому процесі, є: фактичне, процедурне і концептуальне, а нові освітні технології орієнтовані на обізнаність і відповідальність за власне пізнання та мислення. Метакогніції відповідають за розподіл інтелектуального ресурсу, дозволяють усвідомити певні прогалини в фактичному, концептуальному та процедурному знанні, набуті та побудувати нове знання (Терно, 2011).

Критичне мислення, яке розвивається в освітньому процесі, аналіз історичних джерел, формування власних висновків дозволяють виховувати громадян, які здатні об'єктивно оцінювати історичні події, розпізнавати та протистояти маніпуляціям в умовах інформаційного виміру російської агресії проти України (Бобело, 2025).

Конструктивну основу технології формування критичного мислення складає базова модель трьох стадій організації освітнього процесу: виклик – осмислення – рефлексія.

Стадія виклику. На цій стадії відбувається актуалізація та самоаналіз знань і власного досвіду, активізація пам'яті і мислення щодо розуміння і засвоєння нових знань. Отримані знання самоусвідомлюються, стають базою для засвоєння нових, інформація переосмислюється, в пам'яті створюється ефективний зв'язок наявних і нових знань, формується власна «схема» для мислення щодо певної теми чи ідеї.

Стадія осмислення – передбачає засвоєння змісту, безпосереднє ознайомлення з новою інформацією через прослуховування, опрацювання, перегляд матеріалу, виконання певних дій тощо.

На *стадії рефлексії* відбувається осмислення нового матеріалу, адаптація нових понять у власній системі знань, формування критичного мислення, збагачення ціннісних орієнтацій, розвиток моральних якостей, уваги, тактовності, толерантності, почуття обов'язку, відповідальності тощо. Контроль і самоконтроль процесу розвитку критичного мислення включає індивідуальну і групову рефлексію – аналіз, самоаналіз, самооцінку, самокритику, що є однією з умов технології формування критичного мислення (Непорада & Олійник, 2024).

Причини, які гальмують формування критичного мислення:

1) переважання установки, що інформація і знання дозволяють молодій людині досягти повноти уявлень про світ (це дійсно важливо, але інформація сама по собі може бути і перешкодою для мислення, особливо коли свідомість людини заповнюється розрізною інформацією і знаннями);

2) панування у гуманітарних науках установки на відносність істини, переважання думки, що прагнення до абсолютної істини є застарілим (однак розвиток мислення без прагнення до оволодіння абсолютним знанням не є можливим);

3) замість чіткого понятійного аналізу з висвітленням справжніх економічних, психологічних, політичних, моральних проблем, часто відбувається їх викривлення з орієнтацією на чуттєве сприйняття та віддається перевага «цікавинкам» (тобто тому, що людина хоче почути, побачити) (Сабадуха, 2023).

Ще однією важливою складовою концептуального компоненту технології формування критичного мислення громадян як чинника безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії є створення безпечного середовища та його взаємозв'язок із критичним мисленням. Володіння уміннями здій-

снювати зважений і раціональний вибір, критично мислити й аналізувати інформацію, розуміння ролі і значення права, толерантне ставлення до думок інших, активна зацікавленість суспільним, політичним й економічним життям є базовими умовами демократичного розвитку суспільства (Петрик, 2024). Критичне сприйняття інформації, в основі якого лежить критичне мислення особистості, постає інструментом протидії маніпуляціям, способом раціонального розуміння соціокультурних феноменів, історичних і політичних процесів, засобом інформаційно-психологічного спротиву, безпеки та захисту особистості від російської інформаційної агресії (Stepanenko, 2024). Інформовані, відкриті і відповідальні підходи можуть значно зменшити ризики та забезпечити безпечне середовище, можливість усвідомлення корисної і негативної інформації, виховання критичності мислення (Петрик, 2024).

Висновки. Отже, концептуальний компонент технології формування критичного мислення громадян як чинника безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії відображає ідею та задум її проєктування і впровадження. Концепція критичного мислення ґрунтується на логічному, практичному й освітологічному підходах. В умовах глобалізації значну роль у формуванні критичного мислення мають знання про людську сутність, процеси сприйняття і мислення в контек-

сті інтелектуальних і психологічних можливостей людини, форми руху матерії у контексті людського буття, процеси здійснення вибору і прийняття рішення, базові цінності громадсько-політичного життя. Враховуючи сучасні виклики, зумовлені російською агресією проти України, для формування національної ідентичності і стійкості суспільства особливого значення набуває концептуалізація підходів до історичної пам'яті в Україні, зокрема переосмислення минулого, формування нових національних наративів, визначення ключової ролі системи освіти як важливого механізму та дієвого засобу формування критичного мислення. Організація освітнього процесу за стадіями виклику, осмислення і рефлексії, створення безпечного середовища та його взаємозв'язок із критичним мисленням як інструментом протидії маніпуляціям, способом раціонального розуміння соціокультурних феноменів, історичних і політичних процесів, засобом інформаційно-психологічного спротиву, безпеки та захисту особистості є важливими концептуальними складовими технології формування критичного мислення.

Перспективи подальших досліджень автори вбачають у розкритті сутності інших компонентів технології формування критичного мислення громадян як чинника безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадіца М. Концептуальні аспекти формування основ критичного мислення особистості. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2023. №1. С. 3–9. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.1>
2. Бобело В. С. Концептуалізація підходів до історичної пам'яті в умовах сучасності. *Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти. Львівський науковий форум: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конфер.* (Львів, 29–30 березня 2025 р.). С. 16–20.
3. Ганаба С. О. Стратегії розвитку критичного та креативного мислення: навч. посіб. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. 128 с.
4. Технологія розвитку критичного мислення : інф.-метод. посіб. / Укл. О. М. Гриненко. Слов'янськ, 2023. 57 с.
5. Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 366 с.
6. Дубоделова А. В., Лісовська Л. С., Бандрівський Р. Р. Типологія мислення в управлінській діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Проблеми економіки та управління. 2015. № 815. С. 207–214.
7. Курило В. С., Караман О. Л., Степаненко В. І. Методологічна конструкція формування критичного мислення як чинника безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 80. Т. 2. С. 215–223. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/80-2-32>
8. Непорада І. М., Олійник І. О. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування професійної компетентності сучасного вчителя НУШ. *Вісник науки та освіти*. 2024. №2 (20). С. 1034–1043. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-1032-1043](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-1032-1043)
9. Овадюк О. О. Наукові основи розвитку критичного мислення керівника закладу загальної середньої освіти в системі післядипломної педагогічної освіти України. *Вісник післядипломної освіти*. Серія : Педагогічні науки. 2019. Вип. 9. С. 99–112. DOI: [https://doi.org/10.32405/2218-7650-9\(38\)-99-112](https://doi.org/10.32405/2218-7650-9(38)-99-112)
10. Петрик Л. Ф. Роль і місце родини у формуванні навичок безпечної поведінки дітей в Інтернеті. Безпечне освітнє середовище як умова навчання, соціалізації та самореалізації дитини : зб. ст. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 29 березня 2024 р.) / упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк : Волинський ІППО, 2024. С. 130–133.
11. Рижко В. А. Концепція. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-3256> (дата звернення: 27.04.2025)

12. Сабадуха В. О. Філософія критичного мислення та прийняття рішень: підручник. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2023. 680 с.
13. Сметаніна Л.С. Педагогічна технологія організації алгоритмічної діяльності та її реалізація на практиці. *Народна освіта*. 2009. Вип. 3(9). URL: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/9/statti/smetanina.htm> (дата звернення: 27.04.2025)
14. Терешук С. І. Технологія розвитку критичного мислення: основні поняття та генетичні витоки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 21. С. 38–45.
15. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії) : посібник для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.
16. Colley B. M., Bilics A. R., Lerch C. M. Reflection: A Key Component to Thinking Critically. *The Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*. 2012. Vol. 3. Issue 1. DOI: <https://doi.org/10.5206/cjsotl-rcacea.2012.1.2>
17. Stepanenko V. Shaping critical thinking as a factor of the local security in wartime conditions. *Prawo i Bezpieczeństwo – Law & Security*. 2024. № 2(3). P. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.4467/29567610PIB.24.018.20781>

REFERENCES

1. Baditsa, M. (2023). Kontseptualni aspekty formuvannia osnov krytychnoho myslennia osobystosti [Conceptual aspects of forming the foundations of critical thinking of an individual]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1. 3–9. <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.1> [in Ukrainian].
2. Bobelo, V. S. (2025). Kontseptualizatsiia pidkhodiv do istorychnoi pamiaty v umovakh suchasnosti [Conceptualization of approaches to historical memory in modern conditions] (pp. 16–20). In: *Kontseptualni shliakhy rozvytku nauky ta osvity. Lvivskiy naukovyi forum: materials of the XIV International Scientific-Practical Conference*, March 29–30, 2025. Lviv [in Ukrainian].
3. Hanaba, S. O. (2021). Stratehii rozvytku krytychnoho ta kreatyvnoho myslennia [Strategies for developing critical and creative thinking: a teaching aid]. *Khmelnitskyi : Vyd-vo NADPSU* [in Ukrainian].
4. Hrynenko, O. M. (Ed.). (2023). Tekhnolohiia rozvytku krytychnoho myslennia [Technology for developing critical thinking]. Slavyansk [in Ukrainian].
5. Dubaseniuk, O. A. (2024). Diialnisni zasady pidhotovky maibutnikh kompetentnykh fakhivtsiv v umovakh suchasnykh vyklykiv [Operational principles of training future competent specialists in the context of modern challenges]. *Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka* [in Ukrainian].
6. Dubodielova, A. V., Lisovska, L. S., & Bandrivskyi, R. R. (2015). Typolohiia myslennia v upravlinskii diialnosti [Typology of thinking in management activities.]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Serii: Problemy ekonomiky ta upravlinnia, 815. 207–214 [in Ukrainian].
7. Kurylo, V. S., Karaman, O. L., & Stepanenko, V. I. (2024). Metodolohichna konstruktsiia formuvannia krytychnoho myslennia yak chynnyka bezpeky v umovakh zbroinoho nasyllia ta informatsiinoi ahresii [Methodological construction of forming citizens' critical thinking as a security factor in conditions of armed violence and information aggression]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 80. (2). 215–223. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/80-2-32> [in Ukrainian].
8. Neporada, I. M., & Oliinyk, I. O. (2024). Tekhnolohiia rozvytku krytychnoho myslennia yak zasib formuvannia profesiinoi kompetentnosti suchasnoho vchytelia NUS [The technology of development of critical thinking as a means of forming the professional competence of a modern NUS teacher]. *Visnyk nauky ta osvity*. 2 (20). 1034–1043. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-1032-1043](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-1032-1043) [in Ukrainian].
9. Ovadiuk, O. O. (2019). Naukovi osnovy rozvytku krytychnoho myslennia kerivnyka zakladu zahalnoi serednoi osvity v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity Ukrainy [Scientific foundations of the development of critical thinking of the head of a general secondary education institution in the system of postgraduate pedagogical education of Ukraine]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity*. Serii : Pedahohichni nauky, 9. 99–112. [https://doi.org/10.32405/2218-7650-9\(38\)-99-112](https://doi.org/10.32405/2218-7650-9(38)-99-112) [in Ukrainian].
10. Petryk, L. F. (2024). Rol i mistse rodyny u formuvanni navychok bezpechnoi povedinky ditei v Interneti [The role and place of the family in forming children's safe online behavior skills] (p. 130–133). In: *Bezpechne osvinitie seredovyshche yak umova navchannia, sotsializatsii ta samorealizatsii dytyny*, March 29, 2024 / Ed. N. A. Polishchuk. Luts'k : Volynskiy IPPO [in Ukrainian].
11. Ryzhko, V. A. (2014). Kontseptsii [Concept]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* / Eds.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-3256> [in Ukrainian].
12. Sabadukha, V. O. (2023). Filosofiia krytychnoho myslennia ta pryiniattia rishen: pidruchnyk [Philosophy of critical thinking and decision-making]. Ivano-Frankivsk: IFNTUNH [in Ukrainian].
13. Smetanina, L. S. (2009). Pedahohichna tekhnolohiia orhanizatsii alhorytmichnoi diialnosti ta yii realizatsiia na praktytsi [Pedagogical technology of organizing algorithmic activity and its implementation in practice]. *Narodna osvita*, 3 (9). Retrieved from <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/9/statti/smetanina.htm> [in Ukrainian].
14. Tereshchuk, S. I. (2019). Tekhnolohiia rozvytku krytychnoho myslennia: osnovni poniattia ta henetychni vytoky [Technology for developing critical thinking: basic concepts and genetic origins]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova*, 21. 38–45 [in Ukrainian].
15. Terno, S. O. (2011). Teoriia rozvytku krytychnoho myslennia (na prykladi navchannia istorii) [Theory of development of critical thinking (using the example of teaching history)]. Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet [in Ukrainian].
16. Colley, B. M., Bilics, A. R., & Lerch, C. M. (2012). Reflection: A Key Component to Thinking Critically. *The Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 3 (1). <https://doi.org/10.5206/cjsotl-rcacea.2012.1.2>
17. Stepanenko, V. (2024). Shaping critical thinking as a factor of the local security in wartime conditions. *Prawo i Bezpieczeństwo – Law & Security*, 2 (3). 45–52. <https://doi.org/10.4467/29567610PIB.24.018.20781>